

ДО ЮВІЛЕЙНИХ ДАТ

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2022.63.0.6321>

УДК [929:33](=161.2:71)П.Яцик
JEL A10; A13

ПЕТРО ЯЦИК – ПІДПРИЄМЕЦЬ, МЕЦЕНАТ, ДЕРЖАВНИК

Ярослав Радевич-Винницький¹, Михайло Яворський²,
Василь Гринькевич³

¹Товариство «Бойківщина», редакція журналу «Літопис Бойківщини»,
82100, м. Дрогобич, вул. Володимира Великого, 44,
e-mail: radwin@ukr.net

²Львівське обласне об'єднання організацій роботодавців,
79022, м. Львів, вул. Городоцька, 174,
e-mail: m.yavorskyu@gmail.com; ORCID: 0000-0002-9605-119X

³Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ МАУП»,
79059, м. Львів, вул. Мазепи, 29
e-mail: wgrynkevych@gmail.com; ORCID: 0000-0002-6247-2850

Анотація. Метою статті є наукова популяризація ідей і практик соціальної відповідальності бізнесу, представники якого орієнтуються на цінності культури, освіти, науки як головні чинники становлення і розвитку сильної демократичної держави. Прикладом такого представника є канадський підприємець українського походження Петро Яцик.

У статті висвітлено найважливіші проекти наукового, економічного та соціокультурного значення, до ініціативи та фінансування яких долучився Петро Яцик. За оцінками дослідників, Петро Яцик профінансував проекти, спрямовані на розвиток українських інституцій у світі та інші благодійні справи, на суму понад 30 мільйонів доларів. Серед них – Енциклопедія українознавства, створена під егідою Наукового товариства імені Тараса Шевченка, Інститут українознавчих студій Гарвардського університету, Канадський інститут українознавчих студій при Альбертському університеті, Міжнародний конкурс з української мови, видання «Історія України-Руси» Михайла Грушевського у перекладі англійською мовою, низка інших видань з історії, економіки, політології, медицини, етнографії.

Петро Яцик відзначений нагородами Президента України та іншими державними відзнаками за особисті заслуги у побудові суверенної демократичної держави, розвитку економіки, науки, культури, активну добродійну, громадянську діяльність.

Ключові слова: Петро Яцик, підприємництво, соціальні цінності, меценатство, українознавство, Інститут українознавчих студій Гарвардського університету, Канадський інститут українознавчих студій, Україна.

Передмова

«Ніхто з наших проповідників дотепер не проповідував будувати самого себе. Я думаю – як українець маю збудувати сам себе. Коли ми збудуємо себе як націю, то ї досягнення наші, ракети, літаки перейматимуть від нас. Я не хочу брати приклад з гіршого від себе, я беру приклад з лішого і пробую бути лішим. Як українець я хочу бути лішим. Коли людина себе поліпшить, вона поліпшить долю свого народу. Це моє бажання, і тому я є такий, який є»
Петро Яцик [1].

2021 р. минуло 100 років від дня народження Петра Яцика – канадського підприємця українського походження, мецената, який зробив величезний внесок у розвиток української культури, освіти, науки, насамперед, українознавства – галузі гуманітарних наук, що орієнтована на вивчення соціокультурної, економічної, політичної, історичної проблематики України.

Цією публікацією автори ще раз віддають академічну шану Петру Яцику, сподіваючись, що приклад такої непересічної особистості слугуватиме добрим стимулом для нових поколінь українських дослідників, підприємців, меценатів у реалізації власних ідей задля розвитку української держави, її науки, економіки та інших сфер суспільного життя.

Виходець з прикарпатської глибинки. Петро Яцик народився у селянській бойківській родині Дмитра і Марії Яциків 7 липня 1921 року у гірському селі (тепер це селище міського типу) Синевідсько Вижне (за радянської влади, 1946 р., цей топонім трансформували у Верхнє Синьовидне) на Сколівщині (нині Львівська область).

Юнак навчався у місцевій семирічній школі, згодом відвідував уроки сільськогосподарської справи. Спостерігаючи, як у сільський побут поступово входить техніка, хлопець активно нею цікавиться, інтуїтивно відчуваючи її значення для розвитку господарської справи.

Петро Яцик успішно закінчив залізничні курси у Стрию і почав працювати помічником машиніста. Міг стати механіком, але для цього потрібно було вступити в комсомол. Петро не погодився і записався на молочарські курси, після успішного закінчення яких став інспектором з перевірки якості молочних продуктів у трьох прикарпатських районах, де на той час функціонувало сім регіональних молокозаводів.

З приходом німецьких військ Петро мав намір вступити до лав дивізії «Галичина», але отримав відмову. Коли ж ситуація на східному фронті почала змінюватися, хлопець вирішив утікати, не встигнувши попрощатися навіть з рідними.

В еміграції. Петро Яцик пішки емігрував до Австрії у 1944 році, влаштувавшись на приватне молочне підприємство у Санкт-Пельтені – містечку неподалік австрійської столиці. Кінець війни Яцик зустрів у Баварії, де навесні 1945-го встановили свій контроль американці.

Зважаючи на складний фінансовий стан, Яцик був змушений шукати притулку в таборі для переміщених осіб у м. Регенсбург. Але не сидів там, склавши руки. Дізнавшись

про відкриття при таборі української середньої школи (за іншими джерелами – гімназії чи інституту), Петро став одним із перших її учнів. Навчання закінчив з відзнакою. Після цього ще мав чотири семестри програми з політичної економії і дворічне вивчення іноземних мов – німецької, французької, англійської [6].

На той час найбільш привабливими для українських емігрантів були Америка і Канада. Петро Яцик обрав Канаду і прибув до цієї країни у віці 27 років «з двома доларами в кишені» (за іншим джерелом – з сімома). У Монреалі жив Яциків крайнин, який погодився прийняти його у квартирці, що тимчасово винаймав. Офіційний представник влади, який опікувався емігрантами, дозволив Яцикові зупинитися у Монреалі й не відправив його в канадську глибинку – на одну з ферм в Едмонтоні, але за умови: Яцик ніколи не отримуватиме допомоги по безробіттю. «Я запевнив його, – згадував Яцик пізніше, – що не залишуся безробітним тому, що у мене дві здорові руки і голова на плечах» [6].

Після року праці мийником посуду в ресторані Петро Яцик з двома українцями відкрив книжкову крамницю «Арка», і «магазин припав до душі діаспорі». Як потім пригадував, крамниць з продуктами та одягом було багато, а українська книгарня в Торонто була одна. «Нам пощастило, бо мали товар задармо. Їхали українці з Німеччини, мали по 50-100 книжок і, щоби не тримати їх по пивницях, приносили до нас. Ми продавали книги, прибуток залишали, оплативши людям за проданий товар». Проте доробитись в одній крамниці трьом її власникам було складно, і Яцик зайнявся продажем меблів, а в 1953 р. заснував будівельну фірму. Згодом він став успішним підприємцем і меценатом: власником і президентом будівельної фірми Prombank Investment Limited (P. Jasyk Group), заснував Міжнародний добродійний фонд «Ліга українських меценатів», ставши його почесним президентом.

Найпомітніший канадський бізнесмен українського походження. Наприкінці 50-х років Петро Яцик «став офіційно найпомітнішим канадським бізнесменом українського походження». Першу тисячу доларів на добродійність – український буквар педагогині Марії Дейко, Петро Яцик віддав у 1960-х роках. Далі були пожертви на будівництво української школи в Бразилії, на освітній заклад для незаможних людей у цій же країні, на будівництво української католицької церкви. За підтримки Петра Яцика побачили світ книги з історії і культури України. Підприємець був ініціатором Міжнародного конкурсу з української мови (тепер Конкурс імені Петра Яцика), меценатом Енциклопедії українознавства, створеної під егідою Наукового товариства імені Тараса Шевченка в Європі, Інституту українознавчих студій Гарвардського університету (Ukrainian Research Institute at Harvard University), Центру досліджень історії України в Канадському інституті українських досліджень при Альбертському університеті (Canadian Institute of Ukrainian Studies, CIUS, University of Alberta), Освітньої фундації ім. Петра Яцика, Українського лекторію в школі славистики та східноєвропейських студій при Лондонському університеті, документаційного центру в бібліотеці ім. Джона П. Робертса при Торонтському університеті, спеціального українського відділу в Інституті ім. Гаррімана при Колумбійському університеті.

Петро Яцик профінансував видання Історії України-Руси Михайла Грушевського у перекладі англійською мовою та низку інших монографій з історії України, економіки, політології, медицини, етнографії. «Сума його пожертв на українські інституції в західному світі перевищує 16 мільйонів доларів!» [2], а загальна сума фінансової підтримки проєктів, орієнтованих на розвиток українознавства у світі – понад 30 млн дол. [6].

У радянські часи в Україні, за небагатьма винятками, мало знали про життя і діяльність Петра Яцика. Якщо комусь і було дещо відомо, то говорили про це не всюди, аби не стати жертвою «боротьби проти антирадянської пропаганди й агітації». Ситуація істотно змінилася після здобуття Україною незалежності.

Виступ Петра Яцика на науковій конференції у Канаді. Улітку 1993 року у Вінніпезі (Канада) відбулася наукова конференція українських бізнесменів і професіоналів, на якій із доповіддю виступив Петро Яцик. Вона викликала велике зацікавлення і серед його колег, і серед учасників конференції з України. У доповіді Яцик підкреслив, що для того, щоб розвивати в Україні цивілізовані ринкові відносини, підприємництво, малий і середній бізнес (МіСБ), необхідно мати три головні складові: робочу силу, знання і капітал. А щоб змусити ці чинники діяти ефективно, потрібна відповідна стимулююча державна соціально-економічна політика, захист приватної власності та ефективне антимонопольне законодавство.

Звертаючись до проблеми інвестицій, Петро Яцик відзначав, що питання інвестиційного клімату в Україні складне, що інвестор мусить оцінювати умови капіталовкладень, котрі базуються на таких факторах, як ідеологія, політика, економіка і культура. На думку, підприємця, найоптимальнішою є та галузь економіки, яка орієнтується на виробництво і продаж продукції з місцевих ресурсів, але водночас здатна довести якість своїх виробів до такого рівня, який дозволив би експортувати її (чи бодай частину) і продавати за тверду валюту.

Інститут українознавчих студій Гарвардського університету. Інститут українознавчих студій Гарвардського університету (Ukrainian Research Institute at Harvard University) є одним із головних інституційних проєктів, які започатковані за фінансової підтримки Петра Яцика та українсько-американської громади. Інститут заснований у 1973 р. і за словами його директора, професора кафедри історії Гарвардського університету Сергія Плохія [7], є провідним центром міждисциплінарних досліджень про Україну.

Перші академічні керівники Інституту українознавчих студій – Омелян Пріцак та Ігор Шевченко сприяли тому, щоб зміцнити позиції України на карті світової академічної спільноти, насамперед, у галузі гуманітарних і соціальних наук. У теперішній час Інститут реалізує академічні програми, включаючи щотижневі семінари, міжнародні конференції, наукові публікації, зокрема академічний журнал *Harvard Ukrainian Studies* [8].

Harvard Ukrainian Studies (HUS) є періодичним науковим виданням Інституту українознавчих студій Гарвардського університету. Журнал публікує результати нових наукових досліджень (статті, документи, рецензії та наукові дискусії) з різних галузей українознавства, з акцентом на гуманітарних науках.

Серед інших академічних проєктів Інституту – МАРА: Цифровий атлас України [9] та Україніка: Основна база даних з українознавства (The Digital Atlas of Ukraine and Ukrainica: The Primary Database of Ukrainian Studies), орієнтована на ресурсну підтримку досліджень про Україну з використанням сучасних технологій [10]. З 2019 р. в Інституті реалізується програма Temerty Contemporary Ukraine (TCUP), що є «своєрідним містком між науковими та політичними спільнотами» з метою сприяння глибшому розумінню України у світі.

Завдяки фінансовій підтримці Петра Яцика в Інституті українознавчих студій започаткована почесна стипендія для старших дослідників протягом одного академічного семестру. Почесну стипендію Петра Яцика можуть отримати науковці, чий інтерес сфокусований на українській історії, літературі, філології, культурі та інших суміжних дослідженнях у галузях гуманітарних і соціальних наук. Під час роботи почесний стипендіат має змогу використовувати унікальні ресурси Гарварду для роботи над інноваційними проєктами в українознавстві та загалом для свого подальшого професійного розвитку.

Повномасштабна неспровокована російська військова агресія стала потужним каталізатором зростання інтересу до історії, мови та культури України. Тому академічні програми та інші проєкти Інституту стали надзвичайно затребуваними в інтелектуальному середовищі світової спільноти. Достовірну інформацію, об'єктивні оцінки, все, що автори гарвардської місії називають «хорошими знаннями», співробітники Інституту створюють і поширюють про минуле, сучасне та майбутнє України.

Міжнародний конкурс української мови імені Петра Яцика. В Україні Петро Яцик офіційно став відомою особистістю зі здобуттям незалежності країни. У 1996 р. він був нагороджений першою Почесною відзнакою президента України, започаткованою президентом Леонідом Кравчуком для нагородження громадян за особисті заслуги у побудові суверенної демократичної держави, розвитку економіки, науки, культури, за активну миротворчу, добродійну, громадянську діяльність.

Значний резонанс у справі популяризації Петра Яцика в Україні мала книга письменника, публіциста, громадського діяча Михайла Слабошпицького [5] «Українець, який відмовився бути бідним (Петро Яцик)». Як згадує автор книги «Петро Яцик – це філософ-самоук, співрозмовники, спілкуючись з ним, починали вірити в себе» [5].

2001 року Петро Яцик з нагоди його 80-річчя отримав український Орден князя Ярослава Мудрого V ступеня. Наступного 2002 року меценат міг стати лауреатом Міжнародної премії «Людина року», але 1 листопада 2001 р. Петро Яцик відійшов у Вічність [6].

Величезне значення не лише для популяризації Петра Яцика, а й для зміцнення позицій статусу державної мови в Україні і світі, має щорічний Міжнародний конкурс, який спочатку спонсорувався Петром Яциком, а тепер носить його ім'я. Конкурс проводиться на виконання Указів Президента України від 9 листопада 2007 р. № 1078 «Про Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика», від 28 листопада 2007 року № 1155 «Про деякі заходи щодо піднесення ролі української мови», відповідно до Положення про Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від 13 березня

2008 р. № 168. Метою Конкурсу є забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя, сприяння утвердженню її статусу як державної, піднесення престижу української мови серед молоді. Конкурс проводиться щорічно від 9 листопада до 20 травня. Участь у ньому беруть понад 5 мільйонів учнів із 20 країн світу. Переможцям Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика, які продовжують подальшу освіту в закладах освіти України, призначаються щомісячні іменні стипендії Президента України на календарний рік, починаючи з 1 вересня поточного року.

Завершуємо цю коротку оглядову статтю про Петра Яцика словами ще одного видатного українця – Михайла Сороки (1911 – 1971), в'язня радянських таборів упродовж 34 років [6]: «Петро Яцик творив сам себе. Його доля – це переконливий приклад, не придуманий, не з художньої літератури і кінофільмів, а з реального життя, приклад, чого може досягти українець, якщо ставитиме перед собою високі цілі, докладатиме належних зусиль для їх досягнення, чесно йтиме обраним шляхом, не забуваючи при цьому, до якого роду і народу він належить».

Петро Яцик, будучи оптимістом, вважав, що в українців є шанс стати тим народом і тією державою, що заслуговують на авторитет і повагу світу. Він не боявся стверджувати: «Вірю не просто у відродження, а в месіанство нашого народу!» Не забуваймо сенсу глибокодумних слів цього велетня українського духу і чину.

Список використаних джерел

1. Виповнилося 100 років від народження видатного канадського мецената українського походження Петра Яцика. URL: <https://litgazeta.com.ua/news/vypovnylosia-100-rokiv-vid-narodzhennia-vydatnoho-kanadskoho-metsenata-ukrainskoho-pohodzhennia-petra-iatsyka/>
2. Модіна О. Хто такий Петро Яцик, що вклав мільйони доларів в українську освіту. Історія хлопця з села. URL: <https://life.liga.net/istoriyi/article/kto-takoу-petr-yatsukchto-ylojil-milliony-dollarov-v-ukrainskoe-obrazovanie>
3. Радевич-Винницький Я. Петро Яцик – патріот, підприємець, меценат. Літопис Бойківщини. 2022. Ч.2/101(112). С. 47.
4. Радевич-Винницький Я. Пам'яті Петра Яцика. Літопис Бойківщини. 2002. Ч. 1/62(73). С. 73–74.
5. Слабошпицький М. Українець, який відмовився бути бідним (Петро Яцик). Київ: Ярославів вал, 2018. 272 с.
6. Сорока М. Незвичайне життя нетипового українця. Петро Яцик. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3276288-nezvichajne-zitta-netipovogo-ukrainca-petro-acik.html>
7. Plokhij S. About the Ukrainian Research Institute (HURI). Message from the Director. URL: <https://huri.harvard.edu/message-director>.
8. Harvard Ukrainian Studies (HUS). The journal of the Ukrainian Research Institute at Harvard University. URL: <https://www.husj.harvard.edu>.
9. The MAPA: Digital Atlas of Ukraine. URL: <https://gis.huri.harvard.edu>.
10. Ukrainica: The Primary Database of Ukrainian Studies. URL: <https://ukrainica.huri.harvard.edu/>

11. The Canadian Institute of Ukrainian Studies. CIUS Review / КІУС — Огляд. URL: <https://www.ualberta.ca/canadian-institute-of-ukrainian-studies/publications-and-e-resources/cius-annual-review.html>

PETRO YATSYK – ENTREPRENEUR, PHILANTHROPIST, STATESMAN

Yaroslav Radevych-Vynnyts'kyi¹, Mykhaylo Yavors'kyi²,
Vasyl' Hryn'kevych³

¹*«Boykivshchyna» Association, Journal «Litopys Boykivshchynu»,
44 Volodymyra Velykoho Str., Drohobych, 82100,
e-mail: radwin@ukr.net,*

²*Lviv oblast association of employer's organizations,
174 Gorodotska Str., Lviv, 79022,
e-mail: m.yavorskyi@gmail.com; ORCID: 0000-0002-9605-119X,*

³*Lviv Institute of PJSC «Interregional Academy of Personnel Management»,
29 Mazepa Str., Lviv, 79059,
e-mail: wgrynkevych@gmail.com; ORCID: 0000-0002-6247-2850*

Abstract. This article aims to popularize the ideas and practices of social responsibility of business, whose representatives are guided by the social values of culture, education, science as the main factors in the development of a strong democratic state. Petro Yatsyk, a Canadian entrepreneur of Ukrainian origin, is an example of such a representative.

The article reflects the most important projects of scientific, economic and socio-cultural significance, the initiative and financing of which was joined by Petro Yatsyk. According to researchers, Petro Yatsyk has funded projects aimed at developing Ukrainian institutions in the world and other charitable purposes in the amount of more than \$30 million. Among them are the «Encyclopedia of Ukrainian Studies», created under the auspices of the Taras Shevchenko Scientific Society, the Ukrainian Research Institute at Harvard University (USA), Canadian Institute of Ukrainian Studies at the University of Alberta, the International Ukrainian Language Competition (now the Petro Yatsyk Competition), the “History of Ukraine-Rus” by Mykhaylo Hrushevs'kyi translated into English, other monographs on history, economics, political science, medicine, ethnography.

Petro Yatsyk was awarded the President of Ukraine and other state awards for personal merits in building a sovereign democratic state, developing the economy, science, culture, active charitable and civic activities.

Keywords: Petro Yatsyk, entrepreneurship, social values, philanthropy, Ukrainian studies, Ukrainian Research Institute at Harvard University, Canadian Institute of Ukrainian Studies at the University of Alberta, Ukraine.

*Стаття надійшла до редакції 10.11.2022
Прийнята до друку 02.02.2023*